

i za proučavanje razvoja položaja žena, ulogu Crkve, vjerske prakse i obitelji u svakodnevnom životu, te ulogu vladajuće ideologije i politike u razvoju i reformi obrazovanja.

Mišo Petrović

Historijski zbornik, sv. 70, br. 1 (351. str.) – br. 2 (293 str.), Zagreb 2017.

U 2017. godini Društvo za hrvatsku povjesnicu objavilo je sedamdeseti svezak časopisa *Historijski zbornik*. Po već sada ustaljenom obrascu, on je podijeljen u dva broja, čiji će sadržaj biti prikazan u nastavku teksta. Prvi broj ovog sveska sadrži četiri izvorna znanstvena članka, dva pregledna rada, "uvodnik" *V. kongresa hrvatskih povjesničara 2016.*, tri izlaganja sa skupa, dva nekrologa te recenzije i prikaze.

Broj otvara članak zadarskog kolege Antuna Nekića naslovljen *Društvene mreže i uspon oligarha: primjer Babonića (od 1270-tih do 1320-tih)* (1-34). Prateći slabljenje kraljevske moći i autoriteta na području srednjovjekovne Slavonije, autor oslikava promjene, narav i razvoj moći Babonića kroz navedeni vremenski period. Fokalnoum točkom rada nameće se pitanje "patronatsko – klijentističkih mreža" i njihove uloge u usponu Babonića kao oligarha. Tekst prati razvoj i promjene unutar njihovih društvenih odnosa i mreža, kako na vertikalnoj, tako i na horizontalnoj razini. Fenomeni poput *societas*, *zatvoreni sustav službe* i *multigeneracijska služba* sagledani su u političkom, društvenom i historiografskom kontekstu (npr. u odnosu na sustav *familiaritas*). Konačno, prikazani sustav mreža i odnosa demonstriran je na primjeru cistercijske opatije u Topuskom. Ovaj rad predstavlja doprinos ne samo za bolje razumijevanje uspona Babonića već i kao izvrstan komparativni model i doprinos rastućem korpusu tekstova o hrvatskoj aristokraciji općenito.

Nakon jedinog predmodernog doprinosa, kronološki poredani broj se nastavlja tekstem *Modernizacija i nacionalna politika u djelima pionira statistike u Banskjoj Hrvatskoj* (35-60), autora Nikole Tomaševića. Glavna premisa rada počiva na ideji o povezanosti razvoja statistike s procesom izgradnje nacionalne države i razvoja nacionalnog identiteta. Prateći radove hrvatskih autora Petra Matkovića, Milovana Zoričića i Frana Vrbanića u periodu između 1850. i 1890. godine, autor naglašava dvojakosti razvoja statistike na periferiji Carstva, ali i Europe. Tako se ona razvijala suprotstavljajući se nastojanjima centra, izraženima kroz neoapsolutizam, ali se ujedno i oslanjajući na njega kroz uočene modernističke ideje.

Odracom Matoševog političkog svjetonazora u njegovom opusu dotiče se Ivan Bačmaga u *Matošev pogled preko Drave. Kako je Antun Gustav Matoš vidio Ugarsku, Mađare i mađarsko-hrvatske odnose* (61-86). Ideju kako književno stvaralaštvo vrijedi sagledati unutar političkog konteksta vremena u kojemu je stvarano, pokazuje ovaj rad. On potvrđuje premisu o Matoševim naglašeno protumađarskim stavovima. Vidljivo je kako razina nezadovoljstva, prezira i pogrdnosti varira – od pragmatičnog i odmjereno duha "objektivnog novinarstva" pa do "čvrstog antinagodbenjačkog" stava. Usprkos čestim domišljanjima o inferiornosti i nepripadnosti Mađara europskim kulturnim krugovima, autor ispravno zaključuje kako nipošto ne valja riskirati anakronost sagledavajući Matošev opus unutar suvremenih političkih i društvenih kategorija.

Hvarskom svakodnevicom tijekom Prvog svjetskog rata bavi se pregledni rad Mladenka Domazeta *Odbačen među svojimima – mikrolokalizmi kao destrukcija. Prilog povijesti Starog Grada na otoku Hvaru u doba Prvog svjetskog rata* (87-96). U centru zanimanja nalazi se pitanje – što kada se biskup zamjeri građanima i imenuje novog župnika mimo njihove volje? Autor iznosi detalje o tome koje su to mogućnosti i vidove izražavanja nezadovoljstva građani Starog Grada imali na raspolaganju, koliko daleko su svoje nezadovoljstvo i bunt mogli gurati te koje bile posljedice takvih trzavica – kako za lokalno stanovništvo, tako i za lokalne crkvene krugove.

U fokusu rada Zdenka Radelića nalazi se ratno i poratno djelovanje Ozne/Udbe u Hrvatskoj – *Ozna/Udba – drastičan obračun s neprijateljima: primjer Hrvatske (1940-ih i 1950-ih)* (97-136). Autor analizira učestalost i tipove postupaka protiv ratnih i političkih zarobljenika, odnosno pitanje odmazde. Naglasak je stavljen na postupke koji se protive tadašnjim važećim zakonima ili međunarodnom pravu poput nezakonitih uhićenja, konfiskacije privatne imovine, zlostavljana zatvorenika te nezakonitih smaknuća. Oni su zatim klasificirani prema nalogodavcu, odnosno razini “zapovjedne odgovornosti” te ulozi i ciljevima koje su trebali ostvariti. U obzir su uzeti i potencijalni politički odjeci takvih postupaka te ograničeni pokušaji njihovog zaustavljanja.

Pregled kineske historiografije o Jugoslaviji i Hrvatskoj te promjene percepcije i interesa od kraja Drugog svjetskog rata pa do danas, tema su rada *Pisani odnosi s NR Kinom: Što su, kako i kada Kinezi pisali o Jugoslaviji i Hrvatskoj* (137-157), autora Zvonimira Stopića. Koristeći se katalozima nekoliko kineskih knjižnica autor, inače i sam zaposlen na *Capital Normal University* u Pekingu, kronološki i tematski izlaže kinesku historiografiju, ali i ključna djela jugoslavenske, odnosno kasnije hrvatske historiografije u Kini. Iako je broj bibliografskih jedinica relativno malen, autor ističe kako glavni problem leži u prijenosu postojećeg znanja (potrebi za njegovim “ponovnim otkrivanjem” iz generacije u generaciju, od autora do autora), odnosno nedostatku kontinuiranog rada na temama bliskim objema znanstvenim zajednicama. Iako je ovakva situacija pomalo poražavajuća, ona ujedno otvara i brojne prilike za akademski napredak u vrlo aktualnim, a istovremeno i “nezasićenim” konekcijama i temama.

Sekciju izvornih znanstvenih članaka, odnosno preglednih radova zatvara doprinos Bojana Balkovca, naslovljen *O izborima u prvih dvadeset godina samostalne Slovenije* (159-200). Kao što je očito iz naslova, ovaj rad analizira izborni sustav i njegove ključne aspekte u Sloveniji od njenog osamostaljenja pa do danas. Fokusiran je i na parlamentarne (za Državni zbor) i na predsjedničke izbore. Autori prati izbornu zakonodavstvo i njegove promjene, broj i fluktuaciju izabranih (parlamentarnih) stranaka, kretanje broja birača te njihov odaziv tijekom godina. S obzirom na brojčanu egzaktnost teme, valja istaknuti kako su rezultati istraživanja vrlo detaljno vizualno prikazani.

Ostatak broja je dobrim dijelom posvećen već spomenutom V. kongresa povjesničara 2016. te se nastavlja uvodnikom pod nazivom *Krize, sukobi i solidarnost u povijesnoj perspektivi* (201-205). Iako naveden kao uvodnik, ovdje se zapravo radi o popisu članova znanstvenog i organizacijskog odbora te rasporeda i podjele izlaganja po sekcijama.

Slijede ga četiri izlaganja sa samog skupa, počevši od izlaganja urednika *Historijskog zbornika* Damira Agičića *Kongresi hrvatskih povjesničara* (207-210). Izvorno uvodno izlaganje na kongresu povjesničara, ono donosi pregled prethodnih kongresa, fokusirajući se na njihove teme, organizatore i urednike, broj sudionika te tipove sekcija.

Također izvorno nastalo kao uvodno izlaganje za kongres, tekst *Krize, sukobi i solidarnost u hrvatskoj povijesti* (211-216) Željka Holjevca predstavlja presjek i motive kriza i lomova kroz hrvatsku povijest, odnosno na hrvatskim povijesnim prostorima, od antike pa do danas.

Ludwig Steindorff donosi uvijek potreban i dobrodošao *Pogled izvana. Njemačka historiografija o hrvatskoj povijesti* (217-224). Osim pregleda monografija o hrvatskoj povijesti, autor se osvrće i na zainteresiranost njemačkih studenata te dostupnost materijala za hrvatsku povijest, kao i na percepciju hrvatske povijesti i historiografije u odnosu na onu jugoslavensku.

Historiografski osvrt nastavlja i posljednje izlaganje sa skupa, ono Stjepana Matkovića – *Devetnaesto stoljeće u hrvatskoj historiografiji* (225-260). Ovaj rad predstavlja detaljan i vrlo koristan historiografski pregled (popraćen bibliografskim navodima), strukturiran prvotno po vremenskom rasponu, a zatim i tematski. U konačnici autor nudi sumaciju i vlastito viđenje cjelokupne produkcije te stanja historiografije u promatranom razdoblju.

Broj zatvara popriličan broj recenzija i prikaza (261-343) te nekrolozi u spomen na Ivana Božilova i Dubravka Lovrenovića (345-351).

Drugi broj sedamdesetog sveska *Historijskog zbornika* otvara vremenski najraniji rad – *Tragom jedne karijere: Halil-beg (Halil-paša) Memibegović od Like preko Jegra do Banje Luke* (353-364), što je prozopografska analiza života i karijere Halil-bega, iz pera Nedima Zahirovića. Autor donosi i argumentira suprotno mišljenje dosad uvriježenim stavovima oko Halil-begove uloge u osmansko-habsburškim i osmansko-mletačkim sukobima krajem šesnaestog i u prvim desetljećima sedamnaestog stoljeća, baziranu na prethodno krivoj identifikaciji osmanskih dužnosnika. U drugom dijelu teksta autor ističe i njegove graditeljske doprinose, poput i danas sačuvanog Halil-pašinog turbeta u Banjoj Luci. U konačnici, ovaj rad predstavlja historiografski doprinos, kako onaj činjenični, tako i onaj metodološki, ranonovovjekovnom bavljenju osmanskim velikodostojnicima s prostora Hrvatske i Bosne.

U svome interdisciplinarnom radu “...uz narodni duh, narodni jezik, neka vlada i narodna nošnja!” *Odjeća kao medij iskazivanja nacionalnog identiteta u vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda* (364-393), autorica Andreja Smetko objedinila je povijesne, etnološke, kulturološke i muzeološke struke i spoznaje. Srž rada predstavlja sagledavanje uloge “narodne nošnje” u širem kontekstu djelovanja narodnog preporoda. Autorica percipira stvaranje “narodnog stila” kao jednog od načina prevladavanja hrvatskih partikularizama i stvaranja zajedničke podloge za prihvaćanje nacionalnog identiteta. Pojavljivanje sintagme “narodne nošnje” u preporodnim tekstovima, glavne karakteristike narodne nošnje i elementi prepoznatljivosti te analiza usmjerenosti preporodnih nastojanja prema spolovima, odnosno društvenim skupinama, glavna su istraživačka pitanja. Rad je popraćen i ilustracijama te autoričnim pregledom i analizom sačuvanih odjevnih predmeta.

Kompleksnom ličnošću Josipa Miškatovića bavi se rad Ane Biočić *Političko neslaganje ili sukob biskupa i svećenika? Prilog za životopis Josipa Miškatovića (1836-1890)* (395-409). Primjer Miškatovića primjer je slojevitosti i ispreplitanja osobnih, duhovnih, kulturnih i političkih ambicija u kontekstu Trojedne kraljevine. Njegov put od laika do svećenika i natrag, postepeno razilaženje sa Strossmayerom te politička fluidnost i sklonost promjeni stavova, neki su od elemenata kojima autorica oslikava Miškatovićev život. Oni ujedno pokazuju i kolika je bila međuzavisnost različitih aspekata njegove ličnosti – bilo onih svećeničkih, političkih, osobnih ili spisateljskih. Širem krugu čitatelja ovaj rad može biti zanimljiv i po tome što su upravo na “njegovoj straži”, za vrijeme dok je radio kao arhivar Zemaljskog arhiva, komorski spisi odneseni u Mađarsku.

Odnos radničkog pokreta i seljaštva na prijelazu 19. u 20. stoljeće u Osijeku i okolici (411-438), prilog je Luke Pejića. Razmišljajući o razvoju kapitalističke privrede, autor prikazuje njegova europska kretanja i generalni kontekst. U taj kontekst zatim smješta priču o ruralnim naseljima i njegovom stanovništvu u okolici Osijeka. Analiziraju se posljedice problema sela poput agrarne krize i usitnjavanja posjeda, početka raspadanja kućnih zadruga, kaskanja za modernizacijskih trendovima te animoziteta između sela i grada, usprkos znatnom priljevu seoskom stanovništvu u gradove. Pokušaj iskorištavanja ovog značajnog političkog potencijala sela promatra se kroz prizmu djelovanja Socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije, posebice na njihovu prvobitnu ulogu u seljačkom sudjelovanju u prvomajskim proslavama te subverzivnom djelovanju koje je rezultiralo u seljačkim nemirima na prijelazu stoljeća. Kao dodatak, autor donosi i izdvojenu kronologiju događaja vezanih uz sam rad.

Autorica Ljiljana Dobrovšak donosi prethodno priopćenje *Spomenici Židovima stradalima u Prvom svjetskom ratu na području sjeverne Hrvatske u kontekstu njihova međuratnog položaja* (439-461). Uz osvrt na spomenike stradalim vojnicima Prvog svjetskog rata općenito te na nesigurne brojke o poginulim židovskim vojnicima, u radu se navode tri identificirana grupna spomenika hrvatskim židovskim vojnicima. Sva tri su nastala tijekom tridesetih godina 20. stoljeća, i to u Zagrebu (1930.), Koprivnici (1934.) i Križevcima (1935.).

Četiri izlaganja sa skupa vezana su za lik, djelo i ostavštinu Ferde Šišića. Damir Agičić razmatra *Ferdu Šišića, sveučilišnog profesora, znanstvenika i javnog djelatnika* (469-474), Tomislav Galović *Medievistički profil Ferde Šišića (1869-1940)* (475-480), Željko Holjevac *Ferdu Šišića i (rano)novovjekovnu hrvatsku povijest* (481-488), a Marinko Vuković *Ostavštinu akademika Ferde Šišića u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* (489-497). Cjelinu o akademiku Ferdinandu Maksimilijanu pl. Šišiću zaokružuje izvještaj sa stručnog okruglog stola *Ferdo Šišić i njegova knjižnica u Državnom arhivu u Zagrebu*, održanog 15. travnja 2016. u organizaciji Državnog arhiva u Zagrebu. Izvještaj dolazi iz pera Ivana Bačmage, a objavljen je pod naslovom (prvotno objavljen u Vijencu) *Povijesna veličina Ferde Šišića* (499-502).

Pregled dobitnika i obrazloženje Nagrada Hrvatskog nacionalnog odbora za povijesne znanosti i Društva za hrvatsku povjesnicu za 2017. godinu donosi Damir Agičić u *Nagrade na području historiografije* (503-509).

Kao posljednji doprinos prije brojnih recenzija i prikaza (529-641) i nekrologa u spomen Ivica Goleca (645-646), Tvrtko Jakovina predstavlja "svoju" emisiju iz povijesti "Treća povijest", emitiranu na Trećem programu Hrvatske televizije. U članku *Povijest "Treće povijesti"* (513-528), on pojašnjava nastanak emisije, njen format te urednički tim. Prošavši kroz najbitnije teme te najzanimljivije i najvažnije goste sugovornike u 94 emitirane epizode, autor dolazi i do razloga gašenja te stručnih i medijskih odjeka koji su iz toga proizašli.

Kristian Bertović